

Poskusili smo iz vsebine pogledati v pesnikovo osebno, njemu samemu najbrž večkrat neznano hotenje. Ta podzavest nas hkrati spet privede nazaj k pesnim. Presoditi jih moremo kot like, ki predstavljajo celotno oblikovno-vsebinsko nastrojenje pesnika in dobe, kot samostojne fenomene. Odmik od ekspresionizma, ki se je bil pričel z B. Voduškom, E. Kocbekom in M. Klopčičem, je očiten. Po njihovi poti gre tudi Severin Šali. V svojem lastnem pesniškem razvoju je prišel s to prvo zbirko do resnične poezije. S formalnim delom in poglobljenostjo v ustvarjanju enovitosti med témo in likom bo njegova lastna poezija dozorevala, če bo pesnik iskreno in vdano šel od teh začetkov po samotni poti umetnikov. Šele v tej samoti bo spet — a tedaj avtonomno — srečal prirodo, narod, človeštvo; saj vsa njegova umetnost jasno kaže, da raste v dobi, kjer se posameznik izgublja v množico. Izhodišče vidim v predanosti doživetju in njegovem globokem nastrojenju:

»Dolina je ko beli list,
v daljavi se gubé vasi,
a moj pogled na vse strani
objema kraj, bleščeč in čist;
na njem je polje, vas, voznik,
gozd, potok, cerkev in zvonik.
Lahnó počasi pada sneg.«

Ali pa bo tudi v slovenski poeziji prav Šali odločilno začrtal novo smer, iz te zbirke ni videti. To svoje vprašanje moramo tudi mi sami popraviti, ga takole postaviti: Ali pa bo čas ustvaril svojo pravo realistično umetnost? Odgovoril bo edino čas sam. Jože Kastelic.

Miško Kranjec: Povest o dobrih ljudeh. Slovenska Matica v Ljubljani. 1940. Str. 316.

»To je pravljica o malih, a dobrih ljudeh, ki so živeli morda pred davnim, morda pred nedavnim v tistem čudovitem kraju pri Muri, kjer je toliko močvirnih jarkov kakor nikjer na svetu.« Tako začenja Kranjec to delo, ki naj bi bilo visoka pesniška idila in hkrati slavospev zvesti ljubezni, lepoti in dobroti.

Mali, a dobri ljudje so: stara zakonca Ana in Jožef Koštrca, njun vnuk, razbojnik Peter Koštrca, slepa deklica Katica Korenova ter njeni starši Marta in Ivan.

Izseljenska družina Korenova se pozno jeseni vrne h Koštrčevima, da tam prebije zimo. Katica s svojim čudovitim pevskim glasom in po prizadevnosti starega Jožefa uspe priti v vaški cerkveni zbor. Zaradi sovražnosti nevoščljivih tovarišic pa ji mora stari organist odpovedati slavnostni nastop na Marijin praznik. Katica poje skoraj prazni cerkvi šele popoldne po litanijah. (»Povest o slepi deklici«.)

Na dan Koštrčevih kolin pride v hišo razbojnik Peter v podobi popotnika, a ponoči zgine, pustivši na klopi tisočdinarski bankovec. Sredi zime se vrne kot pravi gospod in ostane nekaj časa pri dedku in mamici. V lepi Marti, ki že sicer s težavo prenaša tišino doma in skromnost moža, zbudi željo po srečnem življenju v svetu. (»Povest o razbojniku Petru Koštrci«.)

Razmerje med Marto in Ivanom postaja vedno mučnejše in ni ga moči izravnati. H Koštrčevima zopet pride tujec. Edino Katica spozna v njem Petra, medtem ko ga Jožef le sluti. Slepa deklica Petra prosi, naj pregovori mater, da bo ostala doma. Pomladni nemir v Marti pa je prevelik: zato slepo odide v širni svet iskat Petra Koštrco. (»Povest o mladi ženi.«)

Po odhodu Marte ostane v samotni hiši boleča praznina. V tistem času umre stari organist. Na veličastnem pogrebu mu poje tudi Katica. V visoki pomladi odide Ivan ko vsako leto na delo. Katica in Peter ostaneta pri Koštrčevih in se zblížata — rodi se ljubezen. Stara Koštrčeva s pojedino praznujeta zlato poroko. Kmalu nato pa mora razbojnik Peter pobegniti pred orožniki, medtem ko Katica istočasno najde smrt med močvirnimi jarki. (»Povest o pomladi.«)

Ti dobri ljudje od »nekoč...« pa niso umrli. Marta Korenova se je spremenila v lepoto, Ivan v poštenost in dobroto, Katica v pesem, ki jo lovijo radijske žice, Peter Koštrca se je spremenil v upor. Tudi stara Koštrčeva sta spričo svoje častitljive ljubezni in zvestobe postala pravljичni bitji. (»Pravljica o dobrih ljudeh.«)

Taka je v kratkem vsebina »Povesti o dobrih ljudeh«.

Kranjec se je torej to pot umaknil iz svojega naturalističnega in ideološko tendenčnega sveta v idealistični svet pravljice. Svoje nove ljudi je ožaril s čudovito milino in simpatičnostjo. Ti ljudje so pravi božji otroci. Ana je čustvena, globoko verna starka, ki jo ljubezen do moža in želja, videti ob sebi ljudi s prav tako ljubeznijo, dvigujeta na klasično višino. Jožef, rahlo razumski starec, žilav in navihan, je njen zvesti in vdani zakonski tovariš. Njun vnuk Peter, o katerega razbojništvu vemo le posredno (po svetu hodi v raznih podobah in orožniki ga zasledujejo), je najbolj romantična, a zato nič manj prikupna oseba. Slepa Katica je simbol umetnine-pesmi pot polnega izraza čustva, ki se ne ozira na zunanji svet. Marta ima spričo svoje nemirne krvi in želje po velikem življenju še največ reminiscenc na Kranjčeve panonske ljudi. Ivan je poštenjak, velikodušen v odpuščanju in potrpežljiv.

Ločeni od ostalega sveta žive ti ljudje na otoku ob Muri. Po gozdu si nabirajo drv. V zimskih večerih se pogovarjajo ob čaju, ki si ga kuhajo iz travniških rož in mu prilivajo žganja. Stari obujajo spomine, mladi iščejo tal. Katičina pesem jih skrivnostno veže in prevzema. Ana in Jožef Koštrca in včasih tudi drugi so v svojih nerealistično dolgih razgovorih tako preprosto duhoviti, da se nasmejani bralec nehote spomni dialogov, kakršne je dal svojima nesmrtnima junakoma Cervantes. Epika se je v mnogočem umaknila liriki, beseda je dobila svojo visoko lepoto.

Nekje se je izrazila misel, da se more »Povest o dobrih ljudeh« postaviti ob stran najlepšim Cankarjevim delom. Ta misel bi bila upravičena, kajti Kranjec je v tej knjigi povelical boljše, duhovno stran človeka in jo povezal s pokrajino in naravo nehoté v slavospev Stvarniku. Toda enemu vprašanju se bralec ne more ubraniti: Ali je ta nova knjiga res iskrena hvalnica lepoti in duhovnosti, ali je le velik posmeh? Zakaj »Povest o dobrih ljudeh« je napisal neki povsem drug Miško Kranjec, ne tisti, ki ga poznamo doslej po njegovih desetih in več knjigah iz sveta naturalizma in celo marksistične

tendence. Napisal jo je čisto zavestno kot pravljico iz nekdanjih dobrih časov, zato bi bilo prezgodaj misliti na pisateljev idejni odmik od materializma. Tem bolj pa se vsiljuje misel, da je ta knjiga le premišljen in duhovito ironičen odgovor tisti kritiki, ki v Kranjčevih delih pogreša duhovnosti. Če to drži, potem moramo občudovati Kranjčevo veliko spretnost, in potem tudi primera s Cankarjem ne pride v poštev, dasi bo opazovalec farse »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« mogel ugotoviti nekatere zanimive skupnosti s Kranjčevo pravljico... Dober človek lahke vere pa bo v »Povesti o dobrih ljudeh« videl doslej najlepšo knjigo tega pisatelja.

V. Beličič.

Jože Pahor: Matija Gorjan. Roman iz velikega upora slovenskih kmetov proti fevdalcem l. 1515. Slovenska Matica v Ljubljani. 1940. Str. 403.

Kmečkim uporom, posledici gospodarske, socialne in kulturne stiske, ki je v 16. stol. težila slovenski narod, je naše leposlovje postavilo že več spomenikov. Ti spomeniki so med seboj seveda zelo različni. Ta pisatelj je v kmečkih uporih našel le okvir za ljubezensko zgodbo, oni je zajel tisto dobo v živo epiko, tretji spet je videl tisto zavestno stanovsko borbo kmetov zoper graščake. Jože Pahor je hotel v svojem obsežnem tekstu brez večje romantike prikazati vstajo slovenskega ljudstva za staro pravdo l. 1515. v vseh vzrokih, povodih, poteku in koncu.

Visokošolec Matija Montanarus, sin svobodnika Roka Gorjana s Tople rebri na Kočevskem, se v družbi prijatelja, graščakovega sina Vida Kissla s Fužin, po letu dni vrne iz Nürnberga v Ljubljano in na Vidov dom. V gostilniškem ozračju se razodene njun svobodoumni, humanistični nazor. Matija se znova spusti v ljubimkanje z natakario Majdo. Ljubljana se pripravlja na prihod cesarja Maksimilijana I. V mestu je sveži meščanski stan z zastopnikom Galjardom v ostrem boju s plemstvom, ki ga vodi mladi Jožef Lamberger. Zmaga ni prijazna novemu stanu.

Majda, ki Matijo iskreno ljubi, se vda njegovi sli, dan nato pa Matijev humanistični svet zadene ob svet vikarja Kalista, pravega apostolskega duhovnika. Pri sabljaških vajah spozna Montanarus črnopolto lepotico Klaro de Ruspi — in Majda mu začne postajati neprijetno breme. Študent zve, da ga oče kliče domov; a plemkinja ga veže na Ljubljano. Tisti čas prispe Maksimilijan I. v vsem sijaju, ki zajame tudi Klaro. Matijo muči ljubosumnost, tedaj pa pride oče in sina trdo prime.

Oboroženi hlapci kočevskega gospoda Joerga Thurna so zaprli Roka Gorjana. Matija Montanarus-Gorjan odide po slovesu od Majde reševat očeta. Obisk pri graščaku je zastonj. S svakom se obrne na tesarja Lemuta, a rešitev ne uspe. Spomni se prijatelja Vida in pohiti v Ljubljano. Z listinami zamašča skuša osvoboditi očeta. Prijateljstva s Kisslom je konec. Klara je poročena s starim Lambergerjem. Brez uspeha se Matija vrne na Kočevsko in najde Malo vas izropano po hlapcih oskrbnika Stržena. Seznani se s kmetom Ramovšem. Uporniška misel je vedno silnejša. Matija in Punčuh odideta iskat zapupnikov. Ustavita se pri Mustarju v Straži, Čebulcu v Mirni peči, Snoju v Šmarjeti, Drolcu v Krškem in pri Erženu v Brežicah. Zatem skoči Matija v Ljubljano obiskat nosečo Majdo, sreča se s Klaro, odjezdi v uporniškem poslanstvu na Gorenjsko. V Sv. Luciji pridobi Klandra in se spet vrne.